

## VIDRAK, VIDREK eller VIDRÆK?

Magnus Røger har i Håløygminne 1943 (bind 6: 449) ein liten historikk om garden Vidrek i dåverande Ankenes hd. Denne blir innleidd med eit oversyn over gamle skriveformer, i hovudsak henta frå Ryghs "Norske Gaardnavne", men supplerte med enkelte former frå tida etter 1723: Vi kan seie, forenkla, at blant dei eldste formene dominerer -rek, -reck, men vi finn óg Wirach i 1612 så vel som Wirack 1610, 1614, 1647 og 1661.

Om uttalen seier Magnus Røger: "Navnet uttales, som bygdens dialekt er, med stum d og æ-lyd, altså "Viræk", og man må vel gå ut fra at denne uttale, som har gått i arv fra slekt til slekt, er den riktige. Å anvende den nuværende skriveform "Vidrek" uten å benytte bygdens dialekt er uriktig. Navnet skal under alle omstendigheter uttales "Viræk"." Så langt Røger.

Det er kjent nok at Rygh ville tolke namnet som ei samansetting av gn. *viðr* m. "skog, ved" og gn. reki m. "stad der ting plar reke i land". Men her gir Røger sin skepsis klart til kjenne:

"Hvad angår O. Ryghs tydning av navnet, så vil jeg ikke bestride riktigheten, men tilføie følgende bemerkning: I en skogrik bygd som Ofoten har drivved ingen betydning hatt, i den utstrekning at en gård kunde ha fått navn deretter. Og dessuten forekommer der ikke drivved i fjorden, da denne er en lukket fjord som ikke har store elver som kan føre med sig skog og ved. Tydningen av navnet høres derfor unaturlig ut for bygdens folk".

Hans eiga namnetyding er at Vidrek inst i Ofoten eingong var ein "vidrekkende" gard som femnde om dei vide områda innanfor som endå inga busetting hadde. - Dette er sikkert rett, i det reale, men den språklige sida av ei slik tolking er så problematisk at det må vere rett å kalle ho ein klar folkeetymologi. Derimot blir Røgers reale innvending mot tolkinga i NG blir ståande, med full tilslutning frå alle lokalkjende, i samtid så vel som seinare.

Sjølv har eg hatt høve til å kjøre langs strendene på Vidrek på ein godversdag, innstilt på å finne ut noko meir om drivved-teorien. Og sant nok, han er lite tilforlatelig. Som andværing og vesteråling er eg vél van med å legge merke til korleis landskapet er på dei stadene der det vil samle seg rak, som t.d. Rekvika mellom Stave og Bleik på Andøya. Men Vidrek har eit heilt anna landskap: Det som framfor alt dominerer synsinntrykket når du fer frammed landet fram, er sær sars vide utgrynne eller leirer som fell tørre på

fjære sjø. Eg såg ingen ting som kunne tyde på at der var drivved-plass. Og vel å merke, først seinare vart eg merksam på kva Røger hadde å seie om saka.



Vidrekleira med Risøya og Vidrekøyan. Foto: Rønnaug Indregard.

Ei heilt anna forklaring byr seg fram, nemlig at sisteleddet -rek eller rettare sagt -ræk (med lang æ) går tilbake på eit terrengnemne som svarar til nord-samisk *rækča* (variant ræjča), som tyder "utleire" eller rettare berre "utgrynne", ettersom det både kan vere tale om laira-rækča (altså av leire) og saddo-rækča (av sand), også kalt sattie-lairie. Det sentrale blir her utleire som landskapstype og ikkje leire som materiale. - Det er tydeligvis den digre Vidrekleira som har gitt garden namn!

Det same rækča har fleire interessante sider, reint grammatisk, men her vil eg legge hovudvekta på å vise korleis eit opphavlig samisk naturnamn kan ha blitt fornorska til Vidræk, Vidrek. I vår tid er *samisk* form av namnet i flg. Qvigstad rett og slett Virek (lang i og e), genitiv Virega. Men noko avgjerande argument mot forklaringa eg her skisserer kan neppe dette vere, for i alle fall i nordlandske gardsnamn synest ei utvikling a) samisk namneform

b) norsk innlån og tilpassing av det samiske namnet c) samisk tilbakelån og tilpassing av den fornorska namneforma å ha vore vanlig nok.

Det nordiske adj. "vid" finst som innlån i både nordsamisk (viidis) og lulesamisk, jfr. også lulesamisk viita adj. "vid, med stor utstrekning". Kva alder innlånet har, veit vel ingen, og eg kjenner ikkje noko døme på at det er brukt som førsteledd i andre samiske stadnamn. Som førsteledd i sørsamiske stadnamn mm. opptrer ordet med former som vir-, viri-, virisch-, viris-, virisj-. I samansetting med eit sisteledd som -rækča blir det i alle fall ingen skilnad.

Også førsteleddet Vi(d)- er dermed trulig samisk, lat så vere at det må vere eit opphavlig innlån frå nordisk. Elles må det vere rett å påpeike at vår kunnskap om gamle nordlandsk sjøfinn-dialektar er høgst fragmentarisk. Men i dag blir i alle fall Ofoten (fjorden) rekna som norsk vestgrense for nordsamisk språk.

Meg synest \*rætja å vere ei ganske "logisk" lulesamisk form av rækča: Av norsktalande måtte ei tilsvarande ofotsamisk form nesten naturndødvendig bli oppfatta som \*rækja, jfr her den nordsamiske varianten ræjča. På eit norsk språkstadium då uttaleformer som sak-ja, vik-ja, brok-ja var einerådande i ofotdialekten, må ei norsk tilpassing ræk-ja av samisk rækča, ræjča, \*rætja altså ha fortona seg nokså sjølvsgagt, utan omsyn til at ordet slett ikkje er eit einstavings norsk hokjønnsord.

Litt gåtefullt er det at "falsk" bunden form \*Vidrekja (som eg trur eingong fanst) ikkje kan ha vore like motstandsdyktig mot påtvungen skriftnormering til ubunden form som mange andre nordlandske gardsnamn. Men skriveforma "af Widrekom" hos Aslak Bolt så vel som varianten Vigerecke frå ca. 1520 tyder iallfall på at det eingong fanst ei uttaleform som skrivarane søkte å normere så godt dei forstod, enten dei no greip til ein norsk eller dansk skriveskikk. - At hevdvunnen uttale Viræk med lang, brei æ seinare iblant vart oppfatta som Vidrak på godt dansk er i denne samanhengen ikkje det aller minste overraskande!

Tidlig på 1900-talet - årstalet skal eg la vere usagt - vart Vidrek postadr. Seinare er denne atter rasjonalisert bort, liksom så mange andre i grisne norske grender. Detaljane i dette ordsiftet kjenner eg ikkje, og trulig ville dei for mitt vedkommande vere lite interessante: Fleire gonger har eg nemlig høyrnt nemnt, utan i det heile å ha spurt om den sida av saka, at striden om stavemåten i høg grad var eit spørsmål om kven folk ætta frå - innflyttarar

eller folk som var ofotingar i alle kjente ledd. Altså i langt høgare grad eit sosiologisk enn eit filologisk stridsemne: For den som vil finne ut kva eit namn tyder, er den slags vinkling sjølvsagt lite gagnlig.

Men framleis er det visstnok ein del kjensler knytt til dette gamle namnespørsmålet: Iallfall er det neppe meir enn 1-2 år sidan NRK i Bodø (lokalsendinga) meldte at privat initiativ (les sprayboks) var tatt i bruk for å "rette" Vidrek til Vi(d?)rak. Kor ironisk blir det ikkje då - dersom mi namnetyding er rett, vel å merke - at begge partar får like mykje/like lite rett: Sisteledet med nedarva uttale -ræk kjem frå samisk rækča, som med moderne nordsamisk stavemåte skulle bli -reakča.

Er så Vidræk alias Vidrek/Vidræk i dag eit norsk eller samisk namn? Det kunne óg bli eit interessant ordskifte!

*Trykt i «Håloygminne» 1 - 1991*